

Somodi Zoltán őrnagy:

AZ AFGANISZTÁNI FELKELÉSELLENES MŰVELETEK TANULSÁGAI¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző megítélése szerint a NATO húszesztendő s afganisztáni hadjárata kudarcra végződött, ami láthatóan meglepetésként érte a részt vevő államok politikai vezetését és a világ közvéleményét egyaránt. Ennek okait harcászati, hadművelleti, stratégiai és politikai szinten is lehet és szükséges kutatni, elemezni. A szerző szerint jelen helyzetben az egyetlen hasznos dolog, amit tehetünk, az a helyes következtetések levonása, és egy tanulási folyamat végigvitele. Úgy véli, el kell szakadni a felkelésellenes műveletek általunk alkalmazott, sokadjára kudarcos végkifejletet produkáló stratégiájától, és elérhető, racionális célok kitűzésével új irányokat kell szabni a nyugati világ biztonságának garantálásához.

KULCSSZAVAK: Afganisztán, COIN, felkelésellenes műveletek, irreguláris hadviselés

A HÁTTÉR

Afganisztán a 2001. szeptember 11-ei merényletek miatt került az Amerikai Egyesült Államok célkeresztjébe a támadásokat kitervelő és végrehajtó al-Kaida globális dzsihádisták hálózat menedékhelyeként. Az első, eredeti cél ennek a hálózatnak a megbüntetése volt, válaszcsepés az amerikai hátszázot érő támadásokra. Az akkor regnáló tálib rezsim a hatalomból történt eltávolítása után átalakult egy irreguláris harcot folytató felkeléssé. Így a megszálló erők tevékenysége hamarosan kiegészült azzal, hogy maradandóan olyan politikai viszonyokat teremtsenek Afganisztánban, amelyek megakadályozzák, hogy az ország a jövőben újra a dzsihádisták melegágyává, kiképző és regeneráló központjává változzon.

Ezeket a célokat az Amerikai Egyesült Államok, majd a NATO szövetségi rendszer felkelésellenes (*counterinsurgency* – COIN) műveletek végrehajtásával akarta elérni. A COIN-doktrína 2001 előtti előzményei között megemlíthetjük a francia és az angol gyarmatbirodalmak „kis háborúit” és Vietnámot, illetve az ezek tapasztalataira építő szerzők (például David Galula és Robert Thompson) műveit. Tőlük jutunk el a korunk felkelésellenes háborúinak megvívását elméleteikkel megalapozó „kis harcosokhoz”, mint David Petraeus, David Kilcullen és John Nagl – természetesen a teljesség igénye nélkül.

¹ Az afganisztáni kormányzat látványos összeomlása és a tálib rendszer sikere 2021 nyarán számos katonai szakértőt arra inspirál, hogy elemezzék a kialakult helyzetet, megtalálják a váratlanul gyors visszarendezés okait, levonják az elmúlt 20 év afganisztáni katonai és civil beavatkozásának tanulságait, valamint megpróbáljanak útmutatást adni a jövőt illetően. A tanulmány szerzője egyike a felkelésellenes műveletek hazai szakértőinek, aki jelen tanulmányában is ezeket a témákat boncolgatja – időnként szenvedélyesen, máskor talán meghökkenítő állításokkal. A tanulmány kiváló lehetőség arra, hogy mások számára vitaindítóként szolgáljon. (A szerk.)

Ezeknek az elméleteknek az a lényege, hogy a stratégia fókuszában nem az ellenséges erők megsemmisítése, területek elfoglalása, hanem a lakosság támogatásának elnyerése áll. A felkelés elfojtásában érdekelt hadviselő fél a felkelés gyökerét jelentő problémák orvoslásával, a lakosság sérelmeire adott helyes válaszokkal akarja elérni azt, hogy a felkelés társadalmi támogatás híján kifulladásra, ellehetetlenüljön, ezzel az a politikai rendezés békés útjára kényszerüljön. A konfliktus megoldását mindig a politikai rendezés jelenti, ami valamilyen kiegyezés során következik be.

Lényeges eleme a stratégiának, hogy széleskörűen igyekszik több társadalmi alrendszeren keresztül is hatásokat kifejteni, tehát a megszálló erők fő erőkifejtése arra irányul, hogy a támogatott helyi kormányzat képességeinek fejlesztésével, a védelmi szektor reformjával, a biztonsági erők felszerelésével és kiképzésével olyan struktúrákat hozzon létre, amelyek a megszálló erők – jó előre nyíltan elhatározott – kivonulása után önállóan is képesek működni, valamint megakadályozni a felkelők bekerülését a politikai hatalomba. A stratégia kulcseleme a „jó kormányzás”. Ez azon a feltételezésen alapul, hogy ha a kormányzat képes jól működni, javakat és szolgáltatásokat biztosítani a lakosság számára, akkor a lakosság nem a felkelőket fogja támogatni, hanem a kormányt, és ez a támogatás a felkeléssel szembeni művelet sikerének záloga.

Az elmélet kritikussai – többek között például Douglas Porch, Gian Gentile, Edward Luttwak és Jacqueline Hazelton – arra hívják fel a figyelmet, hogy a sikeres felkeléssel szembeni műveletekben egész más faktorok játszottak szerepet, és vitatják a lakosság támogatásának fontosságát. Kiemelik a hadszíntéren kívüli politikai változások jelentőségét, vagy azt állítják, hogy éppen a COIN-doktrínával ellentétes elvek vezettek sikerre. Így például a felkelés elszigetelése a külső és a belső támogatástól (legtöbbször katonai erővel), a vezető elit rétegek közötti érdekazonosságon alapuló koalíciók létrejötte, vagy a lakosság elleni célzott erőszak és megfélemlítés eredményezte a felkelés sikeres leverését. Az afganisztáni háború lezárása további fűtőanyagot szolgáltat ennek a vitának a folytatásához, és ez egyre fontosabb lesz Európában is, mert egyes vélemények szerint idővel földrészünkön is kialakulhatnak olyan állapotok, amelyek belső felkelésekhez vezethetnek.

A ROSSZUL KITŰZÖTT CÉL

Először azt a kérdést kell (vagy inkább kellett volna) tisztázni, hogy mit is akartunk Afganisztánban? Joe Biden amerikai elnök 2021. augusztus 16-ai beszédében azt mondta, hogy a hadjárat eredeti célja, az al-Kaida kiűzése Afganisztánból és 9/11 felelőseinek megbüntetése sikerült, tehát a művelet elérte célját.² Ezt a kijelentést azonban talán egy kicsit még korai volt megtenni egy nappal a tálib rezsim főnixmadárszerű feltámadása és hatalomba történt visszakerülése után. Elképzelhető, hogy az al-Kaida elnevezésű dzsihadista csoport éppen nem túl aktív Afganisztánban, de azt nem tudjuk, hogy a jövőben is fennmarad-e ez az állapot, vagy más csoportok nem fognak-e hasonló módon megtelepedni az országban, tekintve az ideológiai rokonságot.

Biden fent említett beszédében azt is állította, hogy a nemzetépítés sosem volt cél Afganisztánban.³ Túl azon, hogy Oszama bin Laden megölésének a szimbolikus propagandaértékét leszámítva semmi jelentősége nem volt, és ez önmagában semmiképp nem indokolható

² Joseph R. Biden: President Joe Biden Speaks on Afghanistan Crisis. 17. 08. 2021. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=rBpeJFWqXfg>. (Letöltés időpontja: 2021. 09. 05.)

³ Biden: i. m.

tízévnnyi afganisztáni megszállást, felmerül a kérdés: valóban nem volt cél a nemzetépítés? Akik a műveletek oroszlánrészét a COIN-stratégia alapján végezték, azok konkrétan arra kaptak felkészítést kiutazásuk előtt, hogy a helyi biztonsági erők felkészítésével, a gazdasági és társadalmi fejlődést célzó projektek biztosításával és végrehajtásával azt segítsék elő, hogy a jövő Afganisztánja önállóan is képes legyen a saját biztonságát, jólétét és az állampolgárainak jogait szavatolni. Valamelyik oldalt ezek szerint félretájékoztatták. Valójában tehát igen komoly erőfeszítések történtek arra, hogy Afganisztán politikai berendezkedését megváltoztassuk, és a semmiből felépítsük a demokratikus afgán nemzetet. Ezt egy olyan komplex – más felfogás szerint hibrid – művelet keretében gondolta a NATO végrehajtani, ahol párhuzamosan, egymást kiegészítve és erősítve zajlik a demokratikus intézményrendszer, az államigazgatás, az igazságszolgáltatás, a gazdaság és a biztonsági erők megreformálása, fejlesztése.

Annyiban igaz az állítás, hogy a nemzetépítés sosem *cél* akart lenni, hanem csak *eszköz* egy magasabb szintű cél elérése érdekében, amely cél azonban sosem volt megfelelően definiálva. Ha józan ésszel próbáljuk végiggondolni, akkor nagyjából úgy fogalmazhatnánk meg: nem akartuk, hogy ismét 9/11 legyen. Ez jobban kifejtve, egy hibás és félrevezető eufemizmust használva azt jelenti: nem akartuk, hogy „terroristák” támadhassák a saját népünket. A „terroristák” valójában dzsihádisták muszlimok voltak, de ez a szóhasználat sikeresen ki lett gyomlálva a hivatalos nyelvezetből jóformán az egész nyugati világban, pedig nagyon fontos a szavak megfelelő használata. A gondolatainkat szavakkal írjuk le, amelyek hibás gondolatokat fognak eredményezni, ha félreérthetően használjuk őket.

A „terrorizmus” helyett a dzsihádistáktól viszont sokkal egyszerűbben is megvédehetjük magunkat, mint hogy több ezer kilométerre a határainktól expedíciós hadműveleteket folytassunk. Ehhez azonban az szükséges, hogy helyesen definiáljuk a problémát, az elfogadhatatlan kondíciókat, amelyeket meg akarunk változtatni. Ez az a pont, ahol az uralkodó ideológia a nyugati világban megakadályozza, hogy a dzsihádisták gyökerét az iszlám vallással azonosítsuk, megteremtve az ellene való védekezés alapvető feltételét.

A kitűzött politikai célokat kritizálva sok szakértő, elemző és alkalmi kommentátor már a hadjárat folyamán, de főleg utána elmondta, hogy nem lehetséges egy társadalmat megváltoztatni, a „demokráciaexport” eleve kudarcra van ítélve. Ez azonban nem igaz, természetesen minden társadalmi berendezkedést lehet exportálni mindenhol, csak éppen nem biztos, hogy az ahhoz szükséges lépéseket meg tudjuk és meg is akarjuk tenni. Érdekes módon az amerikaiaknak is sikerült a liberális demokrácia tökéletesen végrehajtott exportjával meghonosítani ezt a társadalmi berendezkedést Wyomingtól egészen Kaliforniáig, ahol korábban a saját (vagy csejen), a szíu és az apacs indiánok törzsi társadalma volt a legelterjedtebb, ma mégis úgy tartjuk számon ezeket a területeket, mint a liberális demokrácia eszményi mintaképe. Pedig ezek a törzsi társadalmak semmivel sem álltak közelebbi rokonságban a liberális demokráciával, mint a deobandi madrassák iszlámjával átítatott afgán törzsi kultúra.

Igaz, nem emberjogiaktivista-hálózatok kiépítésével, az indián nők politikai szerepvállalásának elősegítésével, vagy nagy létszámú, az amerikaihoz hasonló egyenruhát viselő és taktikai elveket követő indián hadsereg és rendőrség kiképzésével és felszerelésével próbálkoztak. Pedig az indiánok is ellenálltak, sőt irreguláris hadviselés alkalmazásával fel is lázadtak az amerikaiak ellen, ezeket a lázadásokat azonban teste szabott stratégia és taktika alkalmazásával, szívós és kitartó műveletekkel elfojtották. Az amerikaiak – tanulva saját korábbi hibáikból és vereségeikből – megosztották, egymás ellen fordították a törzseket, folyamatosan támadták a gazdasági hátszágukat, ezáltal kizárva a felkelőket és támogatóikat, emellett decentralizált, kis mozgékony kötelékekkel harcoltak, amelyeket

indián felderítők vezettek.⁴ A létszámviszonyok és az örök időkre szóló hódítás deklarált szándéka alapján nem is volt kérdéses, hogy a megszállók fogják kifárasztani a felkelőket, nem pedig fordítva. Végül – mintegy fél évszázadnyi szörványos harcok és az állandó indián rajtaütésektől való veszélyeztetettség után – pontosan így is történt. A saját államigazgatási rendszer bevezetésével párhuzamosan végig folyamatosan zajlott a liberális demokráciát működtető, ezzel a civilizációs háttérrel rendelkező embertömegek betelepülése a területre. A megmaradt őslakosokat rezervátumokba zárták, ha az indiánok ezeket elhagyták, az egyet jelentett a hadüzenettel.

Szerencsére a 21. században ezek a módszerek már talán – legalábbis nyugati civilizációs háttérrel – elképzelhetetlenek, de a következtetéseket akkor is le kell vonni. Ha erkölcsi, ideológiai, politikai megfontolásokból vagy erőforrások híján nem akarunk egy úton végigmenni, akkor ne is induljunk el rajta. A „hogyan lehet exportálni az életformánkat” kérdésnél sokkal fontosabb azt tisztázni, hogy „miért akarjuk exportálni az életformánkat”. Talán ma már csökkenő tendenciát mutat azok száma, akik elhiszik, hogy ily módon mérsékelni lehet az iszlám dzsiháid által jelentett fenyegetést a saját országainkban. A dzsiháid az iszlamizáció, az iszlám terjesztésének egyik eszköze csupán, és nem is a legsikeresebb, legalábbis jelen körülmények között. A problémát teljes spektrumán kell kezelni, ehhez azonban azt először azonosítani szükséges.

A ROSSZ STRATÉGIA

A ködös célok eléréséhez vezető kacsaringós utat tehát az aktuálisan legnépszerűbb felkelésellenes stratégia, a jó kormányzáson alapuló, a civil lakosság támogatására építő, az őket érő erőszakot minimalizálni igyekvő COIN-doktrína alkalmazásával jelölték ki. Az alap-elképzelés szerint tehát a lakosság azt az oldalt támogatja, amelyik jobban, hatékonyabban szolgáltat, jobban kezeli a lakosság sérelmeit, amelyek a felkelést táplálják. Az az állítás, miszerint a jó kormányzás vezet el a felkelésellenes művelet sikeréhez, azon a feltételezésen alapul, hogy a lakossági támogatás a sikeres kormányzás feltétele, és ezért a stratégiai súlypont a lakosság, amely minden hatalom és mozgás eredőjét jelenti. Empirikusan azonban nem igazolható, hogy a lakossági támogatás a kormányzat felkelők elleni sikerének feltétele lenne.

A stratégia figyelmen kívül hagyja az identitásokat, a törzsi, etnikai és vallási beidegződéseket, a politikai meggyőződéseket, de legfőképpen azt, hogy az együttműködést ki is lehet kényszeríteni. Ha például egy felkelőmozgalom a bevételei nagy részét csempészésből, drogkereskedelemből szerzi, akkor nem biztos, hogy végzetes csapást szenved el akkor, ha csökken a társadalmi támogatottsága. A közjavak hatékonyabb újraelosztása nem biztos, hogy segít, ha a kiinduló probléma a hatalommegosztás volt. Hozzájárulhat azonban ahhoz, hogy a közjavak új csatornákon keresztül eljussanak a felkelőkhöz, őket erősítve. A jó kormányzáshoz szükségesek bizonyos reformok, amelyeket azonban nem biztos, hogy hajlandó lesz végigvinni az az elit, amelyet a beavatkozó külföldi hatalom támogat, hiszen az a saját hatalmának feladásával járna együtt. A támogatott elit például nem biztos, hogy érdekelt lesz a biztonsági erők professzionalizmusának erősítésében, ha a fegyveres erőket klientúra építésére és favoritizmusra, valamely társadalmi nagycsoport előnyére használta. Nem valószínű, hogy az elit hajlandó lesz valódi demokratikus választásokra, ha az annak

⁴ John Arquilla: *Insurgents, Raiders, and Bandits: How Masters of Irregular Warfare Have Shaped Our World*. Ivan R. Dee Publisher, Lanham, 2011, 128–143.

eredményképpen várhatóan felálló új rezsimet egzisztenciális veszélyként azonosítja. Ezek a reformok sokszor egyet jelentenek a támogatott rezsim öngyilkosságával.⁵

A történelmi múlt legsikeresebb felkelésellenes műveleteiben a győztes, erősebb fél soha nem a lakosság jóindulatára épített, és általában nem tervezett ideiglenesen tartózkodni a megszállt területeken, ellenkezőleg. A megszállók üzenete nem az volt, hogy „azért jöttünk, hogy segítsünk, támogassunk titeket abban, hogy önállóan meg tudjátok magatokat védeni”, hanem az, hogy „ez a föld a miénk, nektek pedig végetek, ha ellenálltok”. Akik a leghatékonyabban léptek fel a felkelőkkel szemben, azok ellen eleve alig találunk példát felkelésekre. A rómaiak vagy az oszmán-törökök⁶ például az idők végezetéig akartak maradni a *meghódított* területeiken, amelyeket saját közigazgatásuk alá vontak, nem pedig a helyi viszonyokat akarták jól-rosszul kiismerni, majd a saját szájízük szerinti helyes irányba, kerülőutakon terelgetni.

Tekinthetjük az olyan, második világháború utáni sikeres felkelésellenes műveleteket is, ahol a cél nem a terület meghódítása, hanem egy helyi kormányzat támogatása volt. Ezekre kiváló példákat szolgáltat Jacqueline Hazelton elemzése hat felkelésről – ezek a maláj vészhelyzetnek nevezett kommunista felkelés, a Fülöp-szigeteki Hukbalahap-felkelés, a görög polgárháború, az ománi Dzfár tartományban lezajlott felkelés, El Salvador polgárháborúja, illetve a Kurd Munkapárt (PKK⁷) elleni török hadjárat – is. Még ezekben sem annak volt köszönhető a siker, hogy a felkelés ellen küzdő kormányzat liberális reformokat léptetett életbe, megemelte a lakosság életszínvonalát, vagy növelte a társadalmi támogatottságát a nép széles rétegeinek körében. Ha történtek is lépések a lakosság jólétének és szabadságjogainak kiterjesztése érdekében, azok nem strukturális reformok voltak, hanem jórészt csak rövid távú és korlátozott hatású kedélyjavító intézkedések, amelyeket már az után léptettek életbe, hogy a felkelést katonai eszközökkel legyőzték.⁸ Ezekkel ellentétben a sikerhez olyan eszközök vezettek el, amelyeket a mai nyugati világ liberális demokráciái – szerencsére – nem hajlandók alkalmazni.

A felkeléssel szembeni fellépés kulcsmotívumai tehát nem a jótékonykodás, az életminőség javítása és a gazdasági fejlődés érdekében indított projektek voltak, hanem a legbrutálisabb, sokszor válogatás nélküli erőszak, a *divide et impera* elv szerint a helyi ellentétek szítása, egy privilegizált kisebbség hatalmi helyzetbe hozása és ezzel lekötése, a hatalom számára hasznos elit kiváltságokkal, pozíciókkal, anyagi javakkal történő megvásárlása, az ellenállásra hajlandó és képes lakosság megsemmisítése vagy elűzése. A sikeres megszállók és felkelésleverők láncos buzogánnyal vágta oda, ahol mi sebészkést akartunk használni. Túl akarták terrorizálni a „terroristákat”, és ez sikerült is nekik. Úgy gondolták, feltehetőleg helyesen, hogy a lakosság támogatására legfeljebb a felkelőknek van szükségük, de nekik nincs.

Mindenekelőtt a felkelést kellett teljesen elszigetelniük a külső támogatástól, ez az első és legfontosabb lépés, amelyet minden sikeres felkelésellenes műveletnél kimutathatunk, akár a biztonsági erők izolálták a felkelést, akár eleve nem rendelkeztek külső támogatással. (Ezt például soha meg sem próbáltuk elérni az afganisztáni háború során, egyszerűen csak kijelentettük, hogy ez nem lehetséges – dacára minden technológiai kifinomultságnak

⁵ Jacqueline L. Hazelton: *Bullets Not Ballots: Success in Counterinsurgency Warfare*. Cornell University Press, New York, 2021, 28–37.

⁶ Edward N. Luttwak: *Dead End: Counterinsurgency Warfare as Military Malpractice*. Harper's Magazine, February 2007, 33–42.

⁷ Partiya Karkerên Kurdistanê.

⁸ Hazelton: i. m.

és óriási léptékű katonai jelenlétnek. Majd mégis folytattuk a hadjáratot, annak a jelentős problémának a pontos ismeretében, hogy a felkelés központja nem Afganisztán területén volt.)

A felkelők elszigetelése a lakosságtól nem az utóbbiak jóindulatának elnyerésével történt, hanem ellenőrzött körletekbe, eredeti nevükön koncentrációs táborokba zárásával,⁹ és az azokon kívül maradók folyamatos támadásával, földjeik felperzselésével. Ezáltal érték el, hogy a felkelőket megfosztották a számukra fontos logisztikai támogatástól és rejtékhelyektől, amelyeket a lakosság biztosított számukra – akár jó szívvvel, akár kényszerből. A folyamatos tisztogató műveletekkel és az erőforrások útjának erőszakos elvágásával a megszállók fárasztották ki a felkelőket, és nem fordítva. A felkelésekben a szemben álló felek közül nem a „jó” győznek, hanem a „rosszak”,¹⁰ ez a történelem leckéje még akkor is, ha ez nem tetszik nekünk – annyira nem, hogy nem szeretnénk ilyen áron győzni.

Taktikai módszerek tekintetében nem robusztus, reguláris biztonsági erők felszerelésével és a saját – egyébként hibás – doktrínákkal való kiképzésével működtek, hanem kis méretű, nagy mozgékonyágú, nagyfokú önállósággal rendelkező, vegyesen helyi és megszálló erőkből kialakított ellengerilla-különítményekkel, amelyek a felkelőkéhez hasonló irreguláris hadviselést folytattak. Ha esetleg eleinte az előző taktikát alkalmazták is, tanultak a hadjárat során elszenvedett kudarcaikból, és még idejében átálltak az utóbbira. Egyébként még ilyen brutális fellépés mellett sem volt mindig garantált a felkelés elfojtása. A történelem ismer ellenpéldákat is, viszont a mi COIN-stratégiánk és annak eszmei elődei még soha nem vezettek sikerre.

Az afganisztáni összeomlást tehát nem a fél éve hivatalban levő Biden-kormányzat okozta, hanem a rosszul kitűzött cél és a rossz cél eléréséhez kiválasztott, majd végig hűségesen követett rossz stratégia. Hozzájárult ehhez az a körülmény is, hogy az afgán kormányerők egyszerűen nem akartak amerikai támogatás nélkül harcolni a tálibok ellen. A kormány sosem volt képes elszigetelni a tálib felkelőket sem a külső támogatástól, sem a lakosságtól, az erőforrások áramlása mindig folyamatos volt az irányukba, függetlenül az emberek szimpátiapreferenciáitól. Egyébként az inkompetens afgán kormány és biztonsági erők esetében még azt sem jelenthetjük ki felelősséggel, hogy a tálibok támogatottsága ne haladta volna meg a kormányét, még ha nem is ez volt a döntő körülmény a felkelés sikerében.

Tanulságos fejlemény az afganisztáni hadjárat végkifejletében, hogy az egykori Északi Szövetséghez hasonló elszigetelt ellenálló góccok szerveződtek, mint például a Pandzsír-völgy Ahmad Maszúd vezetésével. A különbség a 2001 előtti ellenállásukhoz képest annyi volt, hogy most egy sokkal eltökéltebb, sokkal gazdagabb és jobban felszerelt, magasabb presztízsű, tehát minden tekintetben előnyösebb helyzetben levő tálib mozgalommal kellett szembenéznük. Ráadásul most már semmilyen nyugati segítségre nem számíthattak, vagyis a külső támogatástól elszigetelték őket, ami a lázadások leverésének egyik kulcseleme. Az esélyük egy hosszan tartó ellenállásra minimális, de már így is elmondható, hogy nagyságrendekkel többet értek el a tálib rezsim elleni fellépésükkel, mint a többszörös túlerőben lévő, húszévnyi COIN-nal megtámogatott afgán kormányerők, akiknek jó része egyszerűen megadta magát, elmenekült, vagy átállt az ellenséghez.

A „kis harcosok” hadjárataik kudarcos végéhez közeledve gyakran hangoztatják azt az álláspontot, hogy már csak egy kicsit kell kitartani, csak még egy kicsivel több katonai

⁹ A kifejezés a búr háborúból származik, amelynek története szintén kiváló példát szolgáltat arra, hogy milyen módszerekkel lehet egy felkelést sikeresen elfojtani. Nem olyanokkal, amelyeket egy önmagát civilizáltnak valló európai ország élni szeretne.

¹⁰ Hazelton: i. m.

erő kell, és közel a győzelem, hogy határozatlan céldátumú korlátozott jelenlétfenntartással stabilizálható a helyzet, vagy újabban például azt, hogy a légi támogatás folyamatos biztosításával minden jóra fordult volna.¹¹ Ennek a hosszú távra – de nem örökre – történő berendezkedésnek, a céltalan hadjáratok vég nélküli folytatásának azonban súlyos gazdasági és politikai ára van, amelyet a mai nyugati demokráciák nem igazán képesek felvállalni a politikai berendezkedésük, a választások rendszeressége miatt. Az ilyen nyilatkozatok során is kiviláglik, hogy nem a megfelelő következtetéseket vonják le, még mindig a rossz irányba néznek, és ha tehetnék, mennének is tovább abba az irányba. A következtetéseket tehát le kell vonni, és kevésbé valószínű, hogy ezt ugyanazok fogják megtenni, akik a bukott stratégiákat megalkották. Mindennél beszédesebben írja le ezt a hozzáállást David Petraeus nyilatkozata a háború lezárásáról: „Valaki megkérdezett, hogy elvesztettük-e az afganisztáni háborút. Azt mondtam, szerintem nem veszítettük el, csak kivonultunk belőle. És úgy gondolom, nagy a különbség a kettő között.”¹²

Sajnos semmi különbség nincs a kettő között. A célt nem értük el, a háborút elvesztettük. Mindegy, kinek mennyi volt a vesztesége, és főleg mindegy, hogy az afgán emberek kit szeretnek jobban, a tálibokat, az amerikaiakat, vagy Asraf Gáni (volt) elnököt.

A KÖVETKEZMÉNYEK

A tálib visszarendeződés nem történhetett volna meg, és főleg nem ilyen gyorsan, ha a mozgalom mögött nem állna stabil támogatás a lakosság részéről. Az más kérdés, hogy nem a globális médiában nagyobb jelenléttel bíró urbanizált rétegek a fő támogatóik, hanem a vidéki, törzsi viszonyok közt élő közösségek. Marsai Viktor szerint például a tálibok támogatottsága Afganisztánban egészen minimális.¹³ Elég nehéz eldönteni, hogy ez az állítás igaz, vagy sem, hiszen Afganisztánban ritkák a megbízható közvélemény-kutatások, és az sem biztos, hogy egyáltalán van jelentősége a kérdésnek, mert mostanában nem lesznek választások Afganisztánban. Az biztos, hogy alapesetben nem létezik sikeres irreguláris hadviselés a lakosság valamiféle támogatása nélkül. Ennek arányairól, illetve jellegéről lehetnek eltérő vélemények, de az egész ország kb. egy hét alatt harc nélkül történt visszafoglalása mindenképp árulkodó körülmény. Azt is nehéz megmagyarázni, hogy ha az afgánok körében különösen népszerűtlen ez a mozgalom, akkor hogyan sikerült különböző becslések szerint 75-180 ezer főnyi tálib harcost verbuválni, bűjtatni és ellátni. A tálibok korábban is jelentős, főleg vidéki területek fölött gyakoroltak *de facto* szuverenitást – ahogy az irreguláris hadviselők esetében megszokott –, és lényegében csak a kormányerők által felügyelt tartományi központok (erődített kormányzati negyedek) voltak azok, amelyeket a fegyvereseik az utolsó hetekben látványosan ellenőrzésük alá vontak.

Afganisztánban – bár a tálibokkal a legerősebb szereplő került hatalomra – nyilvánvaló, hogy nem mindenki örül visszatérésüknek a hatalomba. Várható, hogy sokan akarnak majd útra kelni, különösen annak fényében, hogy húsz év alatt Afganisztán lakossága mintegy

¹¹ Isaac Chotiner: David Petraeus on American Mistakes in Afghanistan. 20. 08. 2021. The New Yorker. <https://www.newyorker.com/news/q-and-a/david-petraeus-on-american-mistakes-in-afghanistan> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 01.)

¹² Uo.

¹³ Afganisztán elmúlt 20 éve a nyugati szerepvállalás kudarca. Interjú Marsai Viktorral. 2021. 08. 21. Híradó. <https://hirado.hu/kulfold/europai-ido/cikk/2021/08/21/afganisztan-elmult-20-eve-a-nyugati-szerepvallalas-kudarca/#> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

kétszeresére, közel 40 millió főre emelkedett – egy kiegészítő információ az afgán társadalom ellenálló képességének megítéléséhez. A nemzeti össztermék ezt természetesen sosem követte le, és a gazdaság a nemzetközi segélyek lélegeztetőgépéről történő lecsatolását követően összeomlóban van. Azt nem tudhatjuk előre, hogy ez az exodus mennyire fog hasonlítani a 2015-öshöz, de az a körülmény talán egy szolidabb létszámot valószínűsít, hogy Afganisztánban megszűnt a polgárháborús állapot, ami Szíriához képest óvatos bizakodásra adhat okot.

A hurraóptimizmus azonban nem indokolt, és a lehető legrosszabb forgatókönyvre kell felkészülni. A kétszer nagyobbra duzzadt lakosságnak a főleg feketegazdaságon és a drogkereskedelmen alapuló tálib rendszer rövid távon biztosan nem tudja majd a megfelelő életkörülményeket biztosítani, a távolabbi kilátások pedig legalábbis kétségesek. Az elvándorlók között pedig lehetetlen eldönteni, hogy ki kicsoda, különösen arra való tekintettel, hogy Afganisztánban egyáltalán nem csak a tálibok gondolják helyesnek azt, hogy a nők járjanak burkában, a keresztény hitre tért muszlimokat azonnal meg kell ölni, a dzsiháid pedig minden muszlim szent kötelessége. Így hosszú távon arra kell készülni, hogy ez a háború nem ért véget, csak új hadszíntereken folytatódik. Amikor a tálibok azt mondják, megengedik, hogy aki távozni akar Afganisztánból, az megteheti, nem biztos, hogy hazudnak, mert ez több ponton is találkozna ideológiai céljaikkal, és enyhítene az otthoni feszültségeken is. Az nyilvánvaló, hogy a szakképzett és munkaképes lakosságra nekik is szükségük van.

Nem szabad túlbecsülni a jelentőségét annak, hogy az Iszlám Állam ellenséges viszonyban van a tálibokkal. Ez csupán versengés a helyi és a globális dzsiháidizmuson belüli főhatalomért. Korántsem vehető azonban biztosra, hogy ezen nem tudnak túllépni a kölcsönös előnyök és az ideológiai közelség okán, azaz közös nevezőre jutni. Másik lehetőség, hogy az Iszlám Állam valóban hosszabb távon ellenséges viszonyba fog kerülni a tálibokkal, és irreguláris harcot, megfelelő körülmények közt akár felkelést is folytat ellenük. Ebben az esetben ki fog derülni, hogy a tálibok módszerei jobb eredményekre vezetnek-e az Iszlám Állam ellen, mint amit a NATO ért el a tálibok ellen.

Sokan úgy vélik, a táliboknak nincsenek Afganisztánon kívüli céljaik, ők csak egy helyi mozgalom, és Afganisztán megszerzése után a világ többi országával akár békében is tudnak élni. Ez azonban nem több a kincstári optimizmusnál. A tálibok dzsiháidista muszlimok, és az iszlám legalapvetőbb célja az egész világra kiterjeszteni Allah uralmát, nem pedig egy országon belül létrehozni azt. Ha a tálibok maguk személyesen esetleg nem is kerekednek fel a dzsiháid megvívására a világ más részein – bár ezt kizárni sem lehet –, számukra a dzsiháid soha nem ér véget.¹⁴

A COIN-stratégia alkalmazása következtében a tálibok 2001-hez képest lényegesen jobb helyzetbe kerültek a háború húsz éve során. Míg 2001 előtt a katonai csapás lehetősége kiválthatott egyfajta elrettentő hatást, ettől immár friss győztesekként sokkal kevésbé kell tartaniuk, folytassanak bármilyen politikát is, ami a Nyugat számára nem elfogadható. A célzott likvidálások, precíziós csapások egyébként is hatástalanok,¹⁵ mint azt a szemünk láttára demonstrálják a háború végjátékának fejleményei. A tálib vezetés jó része igazi

¹⁴ Sarah Mae Saliong: Taliban Takeover Of Afghanistan Is More Than Just Political – It's A Step To Islamic Subjugation Of The World. 16. 08. 2021. Christianity Daily. <https://www.christianitydaily.com/articles/12925/20210816/taliban-takeover-of-afghanistan-is-more-than-just-political-%E2%80%93-it-s-a-step-to-islamic-subjugation-of-the-world.htm>. (Letöltés időpontja: 2021. 08. 27.)

¹⁵ Keith Patrick Dear: Beheading the Hydra? Does Killing Terrorist or Insurgent Leaders Work? Defence Studies Vol 13, Issue 3, 2013, 293–337. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14702436.2013.845383?needAccess=true> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 14.)

„régimotoros”, a mozgalom alapító tagjai, akik egyszerűen kivárták a visszatérés megfelelő idejét, a sikeresen likvidáltakat pedig most olyanok helyettesítik, akik még ravaszabbak, eltökéltebbek, és ugyanazokat a célokat követik, mint elődeik, csak legfeljebb kifinomultabb eszközökkel, és jobban kommunikálnak.

Tehát sajnos nem lehet elmondani, hogy ugyanaz lenne a helyzet, mint 2001-ben. Adapálódtak a kihíváshoz, ráadásul az ölükebe hullott amerikai haditechnikának köszönhetően óriási haditechnikai modernizáción mentek keresztül. Ennek egy részét még nem tudják üzemeltetni, és van, amire nincs is igazán szükségük, mert a hagyományos harchoz szükséges nehézfegyverzet és erős logisztikai kiszolgálást igénylő technológiák alkalmazásával pontosan az irreguláris hadviseléshez kapcsolódó taktikai előnyüket, a láthatatlanságot és a mozgási szabadságot veszítene el, de a harcértékük mindenképpen jelentősen megnőtt. Ennek hatása lehet más dzsihadista mozgalmak harcértékére is, amint ezek az eszközök az illegális fegyverkereskedelem vérkeringésébe bekerülnek.

A felkelésellenes műveletek kudarcával más módot, más utat kell találni ahhoz a célhoz, hogy mentesíteni tudjuk saját országainkat a dzsihadizmustól, aminek bölcsője és keltetője az iszlamizáció. A határoktól távol végrehajtott műveletek helyett a helyes irány a határainkhoz lehető legközelebb eső műveletek. Ennek elsősorban abból a két felismerésből kell következnie, hogy a határokat nem egy fegyveres támadás fenyegeti, és a dzsihadista fenyegetettség annál nagyobb, minél nagyobb a muszlimok számaránya az adott ország lakosságán belül.

Ezzel szemben állnak azok a vélemények, amelyek szerint hatékonyabb a védekezés, ha a konfliktus a határainktól minél távolabb zajlik, és ezért az az érdekünk, hogy ezeket a harcokat minél távolabb, az ellenség területén vívjuk meg.¹⁶ Ez a vélekedés megállná a helyét egy realista keretek között értelmezett, nemzetállamok vagy birodalmak közötti konfliktusban, különösen akkor, ha valóban ez lenne a cél a távoli expedíciós hadjáratokkal, és nem csak a vágyvezérelt gondolkodás csapdájába estünk volna. Egy ilyen civilizációs szembenállásban azonban a konfliktus dinamikája is más. A veszély nem egy hódító hadsereg képeben érkezik, ahol pufferállamok és felvonulási területek segítségével csökkenteni lehet a kockázatokat. A háború „kiszervezésével” valójában „beszervezzük” magunkat a háborúba, feltéve, hogy az ellenségnek rendelkezésére áll az ötödik hadoszlop a saját országunkban. Bizonyos dzsihadisták védekezésre kényszerítésével a világ egy távoli pontján nem akadályoztuk meg más dzsihadisták aktivitását a saját területünkön, akik a hálózatos szervezés és a rajzás alkalmazásával ugyanolyan, vagy nagyobb kockázatot fognak jelenteni, mint azelőtt.

Első nekifutásra azt gondolhatnánk, hogy hibás stratégiánk következtében az erre a hadjáratra fordított erőforrásaink és erőfeszítéseink értelmetlenek voltak, ez azonban sajnos nem fedi a teljes igazságot – a valós helyzet ennél sokkal rosszabb. Csak az anyagi erőforrásokat tekintve: ha az elmúlt húsz évben az afganisztáni felkelésellenes műveletre áldozott pénzből konfettit vásároltunk volna, azzal kevesebb kárt okoztunk volna, mint ami a végkifejletből következik. Sajnos az is sovány vigasz és önámítás, hogy egyes afganisztáni régiók életminőségén, egészségügyi ellátásán javítottunk, vagy sok afgán gyermek iskolázásához járultunk hozzá, mivel nem ez volt a cél. Az erőforrások felhasználásának célirányosnak kell lennie, máskülönben elvesztegetjük azokat. Az elvégzett katonai fejlesztések tekintetében számítanunk kell arra, hogy az afgán biztonsági erők felszerelését nem Afganisztánban láthattuk utoljára, hanem megtalálják majd útjukat a dzsihad új hadszíntereire is.

¹⁶ Bódi Ábel: Hogyan tartsuk távol a háborút hazánktól? 2021. 08. 24. Magyar Nemzet. <https://magyarnemzet.hu/velemeny/2021/08/hogyan-tartsuk-tavol-a-haborut-hazanktol-1> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

A 2001-es és a mai tálib mozgalom sok tekintetben teljesen ugyanaz, viszont egyes szempontokból sokat változott. A hátrahagyott katonai felszerelésen túl szükséges megemlíteni a finanszírozásuk csatornáiban beállt változásokat is. Míg korábban betiltották a máktermesztést,¹⁷ és ezzel rendkívüli mértékben visszaesett a drogkereskedelemből befolyt profitjuk, addig most már egyértelműen támaszkodnak az ebből származó bevételekre.¹⁸ A nyilatkozataik alapján ezzel az iránnyal szakítani akarnak, de nyugtával dicsérhetjük csak a napot, erre kötelez minket az afganisztáni háború végkifejletéből adódó tanulságok összegzése. Mindenesetre meglepő lenne, ha a tálibok – amely ennyire adaptív, gyorsan és hatékonyan tanuló szervezet – ismét belesétálnának ugyanabba a csapdába, mint azt tették 1999–2000 környékén, amikor maguk ellen hangolták a vidéki, mezőgazdaságból élő lakosság széles rétegeit a máktermesztés betiltásával. Összességében egy máktermesztés ellen aktívan fellépő dzsihádistá menedékből az elmúlt húsz év alatt megszületett egy modernizált fegyverzetű, ravaszabb vezetésű, nagyobb támogatottságú és tekintélyű, drogtermelő dzsihádistá menedék.

Amerika az iraki és az afganisztáni hadjáratok kudarcát követően próbálja csökkenteni a kitétszégét azokon a területeken, ahol nincsenek kritikus nemzeti érdekei, így Európa szomszédságában a stabilitás létrehozása egyre növekvő mértékben fog az európaiakra hárulni. Ha így is van, ennek a módja nem lehet még csak hasonló sem azokhoz a felkelésellenes beavatkozásokhoz, mint amikkel már megégettük magunkat. Azon túl, hogy a jövőbeni katonai beavatkozásoknak világosan megfogalmazott céllal és az annak eléréséhez szükséges erőforrások hozzárendelésével szükséges megindulniuk, felül kell vizsgálni azt a vélekedést is, hogy „Európa nem képes megvédeni magát a körülötte elhelyezkedő válságócoktól, és nem tekintheti önmagát az áldottak szigetének”.¹⁹ Ugyanis pontosan erre van szükség. Vannak persze Európának olyan területei, ahol ez már nem opció, de ez az állítás egyáltalán nem érvényes egész Európára. A határok védhetők, különösen a fegyvertelenül érkezőkkel szemben, csak akarat kell a megvédésükhöz.

Figyelemre méltó az a társadalmi ellenálló képesség (*resilience*), amit a „tálib Afganisztán” demonstrált 2001 óta. Természetesen nem sok pontot kapnának, ha a NATO „hét pillérje”²⁰ alapján értékelnénk őket, de a társadalmi ellenálló képesség szinte minden definíciója utal valamilyen módon arra, hogy a krízishelyzetekből történő kilábalás és az eredeti állapotba való visszatérés képességét értjük alatta. Ebből a szempontból csillagos ötös a tálib mozgalom ellenálló képessége, mert még húsz év katonai megszállás, csillagászati összegű anyagi támogatás, az ellenük állandóan folyó katonai műveletek sem voltak elégségesek ahhoz, hogy a legcsekélyebb mértékben is kizökkenjenek a megszokott kerékvágásból, az eredeti

¹⁷ Egyesek szerint ennek a lépésnek vallási-ideológiai okai voltak, mások szerint inkább azért tették ezt, hogy feltornázzák a heroin világpiaci árát, majd a raktárkészleteiket emelt áron tudják értékesíteni. Lásd Raphael F. Perl: Taliban and the Drug Trade. 05. 10. 2001. EveryCRSReport. https://www.everycrsreport.com/files/20011005_RS21041_97117a1581c33cc2d8808dcab79fc2c28539b449.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 07.)

¹⁸ Speidl Bianka: A nyugati világ és az afgán drog. Magyar Nemzet. 2021. 08. 23. <https://magyarnemzet.hu/velemeney/2021/08/a-nyugati-vilag-es-az-afgan-drog-1> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

¹⁹ Asli Aydıntaşbaş et al.: The fall of the Afghan government and what it means for Europe. 25. 08. 2021. European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/publication/the-fall-of-the-afghan-government-and-what-it-means-for-europe/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 26.)

²⁰ 1. a kormányzat folyamatos működése; 2. ellenállóképes energiaellátó rendszer; 3. képesség nagy tömegek mozgásának kezelésére; 4. ellenállóképes víz- és élelmiszer-ellátás; 5. képesség a tömeges sérülések ellátására; 6. ellenállóképes kommunikációs rendszerek; 7. ellenállóképes közlekedési rendszerek. Lásd Jamie Shea: Resilience: a core element of collective defence. 30. 03. 2016. NATO Review. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/03/30/resilience-a-core-element-of-collective-defence/index.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 06.)

állapot pedig szemvillanás alatt visszarendeződött. Ez egy olyan tulajdonság, amely a világtörténelem legsikeresebb nem hagyományos hadviselői közé helyezi a tálibokat, akiket kötelező behatóan tanulmányozni.

Mindennek következtében természetesen a saját erőink felkészülésének is új irányokat kell szabnunk. Most jött el az ideje annak, hogy az amerikai haderő COIN-műveletekkel foglalkozó kézikönyvét (FM 3-24) és a hasonló társkiadványokat összecsucjuk és feltegyük őket a legfelső könyvespolc szélére, ahonnan majd csak költözködéskor kerülnek elő. Ha titokban mégis leporolnánk őket, azt csak azzal a szándékkal tegyük, hogy a stratégiát valahogy az európai háttér viszonyaira próbáljuk meg átalakítani, amennyire ez egyáltalán lehetséges, figyelembe véve azokat a történelmi példákat is, amelyek sikeres felkelésselles műveletekről szólnak.

Azért különösen érdekes ennek a gondolati szálnak a vizsgálata, mert amíg Algériából, Vietnámból, Afganisztánból és várhatóan Irakból is vállunkat megvonva ki lehet vonulni, addig Marseille-ből, Seine-Saint-Denis-ből, Molenbeekből és Malmöből már nincs hova hátrálni. A lehangosabban jelenleg a francia fegyveres erők tagjai fogalmazták meg aggodalmukat azzal kapcsolatban, hogy az országuk egy polgárháború irányába sodródik,²¹ de Európa más pontjain is előfordulnak hasonló tendenciák, biztató fejleményekről pedig egyelőre keveset hallani. Ha ezek a baljóslatok valóra válnak, akkor a konfliktusok kezelésére itt majd olyan stratégiát kell kitalálni, amely eredményre is vezet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Afganisztán elmúlt 20 éve a nyugati szerepvállalás kudarca. Interjú Marsai Viktorral. 2021. 08. 21. Hirado.hu. <https://hirado.hu/kulfold/europai-ido/cikk/2021/08/21/afganisztan-elmult-20-eve-a-nyugati-szerepvallalas-kudarca/#>
- Arquilla, John: *Insurgents, Raiders, and Bandits: How Masters of Irregular Warfare Have Shaped Our World*. Ivan R. Dee Publisher, Lanham, 2011.
- Aydıntaşbaş, Asli et al.: *The fall of the Afghan government and what it means for Europe*. 25. 08. 2021. European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/publication/the-fall-of-the-afghan-government-and-what-it-means-for-europe/>
- Biden, Joseph R.: *President Joe Biden Speaks on Afghanistan Crisis*. 17. 08. 2021. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=rBpeJFWqXfg>
- Bódi Ábel: *Hogyan tartsuk távol a háborút hazánktól?* 2021. 08. 24. Magyar Nemzet. <https://magyarnemzet.hu/velemenyt/2021/08/hogyan-tartsuk-tavol-a-haborut-hazanktol-1>
- Chotiner, Isaac: *David Petraeus on American Mistakes in Afghanistan*. 20. 08. 2021. The New Yorker. <https://www.newyorker.com/news/q-and-a/david-petraeus-on-american-mistakes-in-afghanistan>
- Dear, Keith Patrick: *Beheading the Hydra? Does Killing Terrorist or Insurgent Leaders Work?* Defence Studies Vol. 13, Issue 3, 2013, 293–337. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14702436.2013.845383?needAccess=true>
- Hazelton, Jacqueline L.: *Bullets Not Ballots: Success in Counterinsurgency Warfare*. Cornell University Press, New York, 2021.
- Luttwak, Edward N.: *Dead End: Counterinsurgency Warfare as Military Malpractice*. Harper's Magazine, February 2007, 33–42.

²¹ Hugh Schofield: French soldiers warn of civil war in new letter. 10. 05. 2021. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-57055154> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 07.)

- Perl, Raphael F.: *Taliban and the Drug Trade*. 05. 10. 2001. EveryCRSReport. https://www.everycrsreport.com/files/20011005_RS21041_97117a1581c33cc2d8808dcab79fc2c28539b449.pdf
- Saliong, Sarah Mac: *Taliban Takeover Of Afghanistan Is More Than Just Political – It's A Step To Islamic Subjugation Of The World*. 16. 08. 2021. Christianity Daily. <https://www.christianitydaily.com/articles/12925/20210816/taliban-takeover-of-afghanistan-is-more-than-just-political-%E2%80%93-it-s-a-step-to-islamic-subjugation-of-the-world.htm>
- Schofield, Hugh: *French soldiers warn of civil war in new letter*. 10. 05. 2021. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-57055154>
- Shea, Jamie: *Resilience: a core element of collective defence*. 30. 03. 2016. NATO Review. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/03/30/resilience-a-core-element-of-collective-defence/index.html>
- Speidl Bianka: *A nyugati világ és az afgán drog*. Magyar Nemzet. 2021. 08. 23. <https://magyarnemzet.hu/velemenye/2021/08/a-nyugati-vilag-es-az-afgan-drog-1>